5. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index.

7. Про охорону дитинства : Закон України від 26. 01. 2004 №2402-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text.

8. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795.

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО
доцент кафедри
теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ЧИННИК ПРАВОВОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАБІЛЬНОСТІ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ І МІЖНАРОДНОМУ РІВНЯХ

В умовах посилення глобальних ризиків, військових конфліктів та соціально-економічних криз питання забезпечення правової безпеки та стабільності держави виходить на перший план. Верховенство права є ключовим принципом правової держави, що гарантує захист прав і свобод людини, дотримання законності та забезпечує ефективну взаємодію між органами публічної влади. У контексті національної безпеки цей принцип виступає фундаментом стабільності суспільства та довіри громадян до державних інститутів.

Конституційно-правові засади правової безпеки в Україні безпосередньо пов'язані з реалізацією принципу верховенства права. Верховенство права в Україні традиційно розглядається як основа конституційного ладу, однак його практична реалізація стикається з багатьма викликами [3, с. 212]. Верховенство права визначається як пріоритет права над будь-якими іншими соціальними нормами та функціонуванням органів публічної влади. Його втілення забезпечує правову визначеність, прогнозованість і захищеність громадян, що є суттєвими складовими правової безпеки. Правова безпека розуміється як стан суспільних відносин, за якого дотримання закону гарантує захист життєвих інтересів особи, стабільність державних інститутів та прогнозованість правових норм [2].

Попри нормативне закріплення принципу верховенства права в міжнародно-правових актах та конституціях більшості демократичних держав, існує суттєвий розрив між його декларативним визнанням і практичною імплементацією. Наявні міжнародні механізми гарантування цього принципу часто виявляються неефективними перед викликами геополітичної конкуренції, подвійних стандартів і зловживання правовими інструментами у політичних цілях. Недостатня узгодженість між національними та наднаціональними механізмами реалізації верховенства права породжує нові загрози міжнародному миру та створює сприятливі умови для порушення демократичних засад управління.

Практика міжнародних судових інституцій доводить, що верховенство права є не лише концептуальною засадою сучасного міжнародного порядку, а й конкретним інструментом забезпечення стабільності та миру у світі. Проте у сучасних умовах інтенсивних трансформацій міжнародного правопорядку принцип верховенства права зазнає випробування як на рівні глобального управління, так і в площині національних юрисдикцій.

На міжнародному рівні верховенство права закріплене у таких документах, як Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., а також у численних резолюціях Ради Європи, що визначають стандарти правової безпеки та правової стабільності, та ін. Нормативне закріплення цього принципу формує основу міжнародного правопорядку та визначає орієнтири для національних правових систем.

Правова безпека держави неможлива без дотримання міжнародних правових стандартів. Україна імплементує норми міжнародного права через ратифікацію Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., імплементацію

Європейської конвенції з прав людини, а також через участь у програмах колективної безпеки. Дотримання цих норм гарантує правову передбачуваність у міжнародних відносинах, підвищує надійність держави як суб'єкта міжнародної безпеки та створює умови для довіри між державами.

Особливе значення для формування сучасного розуміння верховенства права має практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Аналіз практики ЄСПЛ свідчить про нерозривний взаємозв'язок принципів верховенства права та демократії. ЄСПЛ послідовно підкреслює, що забезпечення прав людини, законності, справедливості судочинства та правової визначеності можливе лише за умови функціонування дієвої політичної демократії, заснованої на плюралізмі, рівності, свободі та повазі до людської гідності. Отже, симбіоз демократії та верховенства права становить основу європейського правопорядку [7, с. 374]. Таким чином, міжнародний вимір верховенства права поєднує нормативне закріплення принципу в установчих документах міжнародних організацій та його практичну конкретизацію у діяльності судових інституцій. Саме завдяки цьому зв'язку формується універсальний стандарт правової безпеки, що має імперативне значення для держав-учасниць міжнародних договорів.

Основними механізмами забезпечення правової безпеки є: забезпечення верховенства закону у діяльності органів державної влади; гарантія недоторканності прав і свобод людини, навіть у період дії особливих правових режимів; контроль конституційності та законності через діяльність Конституційного Суду України (далі – КСУ), органів прокуратури та судів системи судоустрою. Реалізація цих механізмів забезпечує стабільність державних інститутів, ефективну взаємодію гілок влади та запобігає свавіллю чиновників, що є критично важливим для національної безпеки.

КСУ у своїх правових позиціях послідовно підкреслює, що принцип верховенства права охоплює не просто дотримання букви закону, а передусім утвердження справедливості, рівності та безумовної поваги до людських прав [4; 5; 6]. Водночас це означає, що закон має бути не тільки імперативним за формою, а й наповненим змістом, що відповідає базовим конституційним цінностям. Слід зазначити, що конституційно-юридична позиція КСУ формує нормативне підґрунтя для практичної реалізації верховенства права в Україні. До ключових висновків судової доктрини належать: верховенство права охоплює як формальні, так і аксіологічні виміри права; правова визначеність і пропорційність обмежень є обов'язковими критеріями; незалежність судової влади є необхідною умовою реалізації принципу; правотворчість має враховувати перехідні механізми для захисту прав осіб.

Практика міжнародних судових інституцій доводить, що верховенство права є не лише концептуальною засадою сучасного міжнародного порядку, а й конкретним інструментом забезпечення стабільності та миру у світі. Проте у сучасних умовах інтенсивних трансформацій міжнародного правопорядку принцип верховенства права зазнає випробування як на рівні глобального управління, так і в площині національних юрисдикцій. Його нормативне визнання не завжди супроводжується належною імплементацією, що зумовлює появу системних деформацій у практиці міжнародних відносин, зокрема через політизацію правових механізмів, селективне застосування норм права та фактичну безкарність за грубі порушення міжнародних зобов'язань.

Однією з ключових проблем є асиметрія між правовими обов'язками держав і механізмами їх забезпечення. Міжнародні організації, зокрема ООН, не завжди мають реальні інструменти впливу на держави, що систематично порушують принципи Статуту ООН, особливо коли ці держави володіють правом вето у Раді Безпеки. Така дисфункціональність породжує ситуацію, за якої верховенство права підмінюється верховенством політичної доцільності, що прямо суперечить його сутнісній природі.

Неефективність виконання рішень міжнародних судових органів зумовлює підрив авторитету міжнародного правосуддя. Прикладом є невиконання державами рішень Європейського суду з прав людини, попри їхню обов'язковість відповідно до ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1].

Отже, забезпечення верховенства права як основи міжнародного миру та демократичного врядування є складним багаторівневим процесом, що вимагає узгодженості дій між національними і міжнародними правовими системами. Практика Європейського суду з прав людини та інших міжнародних судових інституцій демонструє, що верховенство права дедалі більше перетворюється з декларативного принципу на інституціоналізований механізм відповідальності та справедливості, здатний підтримувати стабільність світового правопорядку. Його подальший розвиток пов'язаний не лише з удосконаленням правових

процедур, а й із формуванням глобальної культури законності, у центрі якої – людина, її гідність і невід'ємні права. Конституційно-юридична практика України, зокрема рішення КСУ, підтверджує, що верховенство права охоплює як формальні, так і аксіологічні аспекти, забезпечуючи юридичну визначеність, пропорційність і незалежність судової влади. Разом з тим існують виклики реалізації цього принципу, пов'язані з недовірою до судів, корупцією та політичним тиском, що потребує комплексних реформ та посилення незалежності судової системи. Послідовне впровадження принципу верховенства права вимагає політичної волі, правової культури та міжнародної солідарності, адже лише за цих умов можна сформувати справедливий, передбачуваний і стабільний світовий порядок, у якому право дійсно панує над силою. Для забезпечення правової безпеки та національної стабільності України, а також підтримання міжнародного миру необхідне комплексне поєднання реформ на національному рівні, імплементації міжнародних стандартів, посилення незалежності судової системи та активної участі у глобальних механізмах верховенства права.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Ратифікована Законом України від 17.07.1997. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

2. Корж І. Ф. Правова безпека як критерій стану правового життя : монографія. Київ : Політія, 2024. 408 с.

3. Кутепов І. О. Сучасні виклики реалізації принципу верховенства права в Україні. *Держава та регіони. Серія : Право.* 2025. № 2. С. 211–215.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 29.06.2010 № 17-рп/2010. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-10#Text.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII від 22.05.2018 № 5-р/2018. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18#Text.

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27.10.2020 № 13-р/2020. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text.

7. Цувіна Т. Принцип верховенства права у практиці Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права.* 2019. № 4. С. 373–379.

Ольга ХАЛАДЖИ
суддя Дніпровського апеляційного суду
(м. Дніпро, Україна)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО СУДДІВ

Основним меседжем нового витка судової реформи 2016 року стало дотримання принципів незалежності в діяльності судів та формування нового складу суддів на засадах конкурсного відбору, в основу якого покладено їх фаховість та доброчесність. Якщо питання доброчесності суддів постійно є публічним наративом і обговорюється на різних рівнях, то проблема дотримання принципів незалежності суддів дещо замовчується, або піднімається у виняткових випадках. Таким чином, питання законності, ефективності та продуктивності застосування заходів дисциплінарної відповідальності щодо суддів є нагальним, а недосконаліть окремих матеріальних та процедурних норм законодавства про таку відповідальність створюють можливість використання інструментів такої відповідальності як способу тиску на суддю. Ці та інші фактори стали підставою для розробки проєкту Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення дисциплінарних та інших процедур (реєстр. № 13137), який був розроблений Комітетом Верховної Ради з питань інтеграції України. Вказаним законопроєктом пропонується врегулювати питання щодо уточнення підстав для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; уточнення дисциплінарних стягнень, що можуть застосовуватися до суддів;